

претставници су у овом начелу, за потребе управног судства, тражили објашњење основа одговорности државе изван правила Грађанског законика. Проф. Лобадер (Laubadère) данас истиче да би се ово начело садржавало у томе што јавне службе функционишу у општем интересу друштвене заједнице па како друштвена заједница користи, ако би јавна служба проузроковала посебну штету грађанима, право је да заједница прими на себе терет накнаде (27). Друго гледиште као основ одговорности истиче само начело једнакости грађана које се одражава у функционисању јавних служби на исти начин за све грађане (28). Исправно је подвучено да би за доследно спровођење начела једнакости грађана пред јавним теретима или само начела једнакости грађана било нужно да оно буде основ одговорности за сваку штету. Међутим, баш у француском праву одговорност заснована на овим начелима примењује се само кад је у питању посебна штета. С друге стране, подвучено је да ова начела пружају могућности да се расподели штета на читаву друштвену заједницу али, како је с разлогом истакнуто, то је последица а не основ одговорности, јер је и иначе „репарација штете [...] једна ствар а расподела друга“ (29).

Колико год теорија тежила тражењу нових објашњења основа одговорности остају као основи кривица и ризик. Тежња да се начело једнакости грађана пред јавним теретима или само начело једнакости грађана сматра као основ ове одговорности у француском праву има своје објашњење и у том што Државни савет односно посебно француско управно судство које решава о одговорности државе не решава ове спорове на основу Грађанског законика, већ својом праксом одређује и формулише правила ове посебне одговорности. Међутим, наше право нема потребе за тражењем нових основа одговорности који би оправдавали и надлежност посебног управног судства, поготову што и начело једнакости пред јавним теретима и начело једнакости грађана у ствари само објашњавају на посебан начин одговорност за ризик.

Д. Ђ. Денковић

МЕТОДОЛОШКИ ЗНАЧАЈ ПОСТАВКЕ О ОРГАНСКОМ ЈЕДИНСТВУ ДРЖАВЕ И ПРАВА*

Развој опште науке о држави и праву — као уосталом и развој научне мисли на свим подручјима — показује да одређена достигнућа, без обзира на вредност коју имају, само доприносе сагледавању неисцрпних могућности сазнања, али још више утиску да се решавањем извесних проблема намећу нови проблеми и вечно одлажу коначна решења.

I. — *Нека неопходна разјашњења*. — Приступајући разматрању сложености проблематике, а нарочито у неким посебним околностима, кори-

(27) A. de Laubadère: op. cit., p. 472.

(28) F. Benoit: op. cit. 1954, No 24, I, p. 1178.

(29) C. Cambier: op. cit., pp. 88, 77-90; Jean Rivero: Droit administratif, 2e ed. Dalloz, Paris, 1962, p. 235.

(*) Приступно предавање одржано 1 марта 1962 на Правном факултету у Београду

сно је и потребно пружити извесна претходна разјашњења која могу допринети потпунијем и одређенијем схватању мотива и намене разматрања, па и достизању жељених резултата.

1. — Наука која проучава државу и право, односно скуп одговарајућих дисциплина, има две битне компоненте од којих зависи њен карактер и физиономија: *методолошка компонента* показује начин, путеве и форме, као и инструменте који су подобни за сазнање односног предмета; *садржинска компонента*, пак, своди се на укупност постигнутих резултата, тј. у одређеној мери систематизовано и специфично изражено знање. Другим речима, метод представља динамичку страну науке, а то значи начин кретања мисли, ток сазнања, форму достизања истине о предмету; садржина, пак, представља статичку страну науке, оно што је настало као производ процеса сазнања. Ове две компоненте науке међусобно су преплетене и усклађене, зависне једна од друге, па их је доиста тешко прецизно разликовати и разграничити. Одређен метод води ка одређеној садржини, али извесна садржина намеће потребу коришћења одговарајућег метода. Свака наука остварује своје задатке применом потребног и могућег метода током процеса сазнавања, али и истовременим фиксирањем својеврсне садржине у виду адекватних знања. Наука је само једна врста свесног одраза објективне стварности, света који нас окружује.

Наравно, предмет или објект проучавања, који представља један или више појава стварности, може бити мање или више сложен, може имати ова или она својства, стране и саставне елементе. Држава и право су изванредно сложене појаве, па зато могу бити предмет проучавања различитих дисциплина. При том, природа самог предмета, у крајњој линији, одређује метод који се може употребити, па и садржину која тако настаје. Поједине стране, својства или елементи државе и права су предмет посебних дисциплина. Али, као субјективан одраз објективне стварности, научна дисциплина с истим предметом проучавања може постојати у разним варијантама како у погледу метода, тако и у погледу настале садржине.

Међу дисциплинама које проучавају државу и право нарочито место заузима *најопштија дисциплина* код које се веома јасно показује зависност методологије од садржине али и садржинска условљеност методологије.

2. — Ова дисциплина је теориска па претпоставља максималну употребу инструмената логичке генерализације, мисаоног обухватања општих, битних и суштинских квалитета свих историских и савремених држава и правних система. Исто тако обухватају се и њихове везе с осталим елементима друштвене структуре. Неопходност специфичног метода и његове могућности показују битни елементи садржине ове дисциплине, који се јављају у виду бројних и сређених *појмова, поставки и закона*. Ова дисциплина представља скуп знања изражених у овим елементима.

Не упуштајући се у објашњења сваког од ових елемената утврдимо само шта значе поставке у склопу ове науке.

Поставке су кондензоване мисаоне одредбе или ставови у којим се спајају и на изврстан начин изражавају одређени општи појмови и закони. У њима се, тако рећи, сублимира и резимира највећи део онога што се постиже у процесу сазнања. То су садржајне мисли, конструкције и констатације усмерене на то да одразе битне црте, везе и тенденције стварности. Особито се у њима фиксирају принципи повезивања саставних елемената државе и права, као и политичких система и активности основних политичких снага. То су концептуални оквири и шеме, полазне тачке и крајњи резултати, ослонци развоја сазнања у одређеном смеру: то су нити водиле и оријентациони инструменти у широј или ужој научној области. Наравно, има различитих поставки: експлицитно изражених, али и имплицираних у конгломерату знања; има их научно тачних, али и нетачних до те мере да су пример типичних заблуда (то је случај кад се у њима налазе етичка, политичка и друга мерила оцењивања стварности или просто извесне замисли); има их веома уопштених па ипак најдубљих у погледу сазнања стварности (1), али и с много ужим домашајем; има их које означавају сумирање историских факата, али и априорно постављених; има их које су плод индукције, али и таквих које су настале дедукцијом, итд.

У овој дисциплини постоји скуп поставки које су мање или више усклађене, па следствено томе служе као основа научног система својственог самој дисциплини.

3. — Поставке, као уосталом и општији појмови и закони, могу се формулисати само у оним дисциплинама у којим је процес логичког уопштавања неизбежан. А у дескриптивним дисциплинама ограничене су могућности изградње поставки, јер често недостаје материјал на основу кога би се оне формулисале. С обзиром на то да најопштија дисциплина настоји да постигне најдубља сазнања о држави и праву, поставке се појављују као битан елемент садржине овакве дисциплине. При том је значајно то да поставке доиста фигурирају као продукт одређеног метода или примене својеврсне методологије па зато дају основни тон насталој садржини. Но, с друге стране, као део садржине дотичне дисциплине, оне изискују примену прикладне методологије. Следствено томе, оне дају — заједно с општим појмовима и законима — стварни печат разним теоријама државе и права. Те теорије се и разликују због разлика у методу и садржини уопште и извесном скупу поставки посебно. На тај начин, у склопу најопштије дисциплине настају многе концепције код којих се може утврдити више истоветност предмета него блискост њихове садржине.

(1) Најбољи примери таквих поставки налазе се на подручју историског материјализма као најопштијој марксистичкој теорији друштва. У вези с тим ваља подвући да је Маркс својом доиста генијалном формулацијом најкраће и истовремено најдубље изразио готово све најважније поставке ове теорије у чувеном и стално цитираном предговору „Прилога кријњи политичке економије.“ Вероватно је да нико, нигде и никад у области људске мисли и сазнања није тако концизно и садржински богато изразио огромне научне резултате који су утолико већи што су имали карактер правог научног открића, као што је то Маркс учинио на свега једној страници формулишући у свакој реченици научне законе о изванредно сложеној и променљивој друштвеној стварности.

Наравно, битну вредност и значење неких поставки треба анализом показати и доказати. То се може постићи коришћењем примера поставке о органском јединству, односно повезаности, државе и права. Зато ћемо се њоме позабавити и указати на њене различите аспекте.

II. — *Смисао поставке о органском јединству државе и права.* — У целокупном сазнању о држави и праву, независно од историског нивоа, облика и захвата, врши се неизбежно и кристализација извесних ставова о односу ових појава: то подједнако важи за најапстрактније доктрине и најелементарнија схватања, систематске теориске анализе и сређивање одговарајућег материјала у позитивноправним дисциплинама, па и за свакодневно посматрање чињеница. Третирање основних проблема политичког живота или учешће у њему не могу се замислити без везе с овим инструментима, па и погледа на њих. Стога су одговарајући ставови о односу државе и права подједнако и мерило и тековина датог сазнања, али и својеврсне идејне пројекције постојећих друштвених околности уопште и односа политичких снага посебно, а врло често и непосредни израз програма практичне активности (2).

Наравно, у општој науци о држави и праву, коју сачињава укупност најразноврснијих теорија, није тешко установити какве поставке су се искристалисале, а посебно у специјалним истраживањима о односу државе и права. То због тога што се у средишту пажње налази однос два феномена, па се у најразличитијим варијантама појављују три могуће поставке (3). Прва поставка истиче да су држава и право две одвојене појаве, које, додуше, могу утицати једна на другу, али на исти начин као што сви елементи друштвене целине утичу једни на друге; овај став имају углавном природноправне и социолошке теорије, а као најважније за њих јесте питање шта је примарно а шта секундарно, историјски и логички (4). Друга поставка сматра да су држава и право само привидно различите и посебне појаве, а у ствари су истоветне; ово је гледиште углавном и најдоследније изведено у нормативизму, па се у вези с тим, наравно, посебно инсистира на разлозима њихове идентичности и специфичном карактеру света нормативности (5). Трећа поставка наглашава да су држава и право посебне али истовремено међусобно зависне и чврсто повезане појаве; ово је став разних позитивистичких и социолошких теорија које настоје да укажу зашто постоји таква повезаност (6).

Треба одмах приметити да је последња поставка садржана у скоро свим марксистички оријентисаним схватањима државе и права. У ствари,

(2) Упор. G. Tassitch: L'état et le droit, „Archives de philosophie du droit et de sociologie juridique“. Paris, Nos. 1-2 1933, p. 175.

(3) Упор. G. Radbruch: Grundzüge der Rechtsphilosophie, Berlin, 1914, S. 83; G. Tassitch: op. cit., p. 175; др. Радомир Лукић: Општа теорија државе и права, I књига, Београд, 1938, с. 115.

(4) На пример, K. Bornhak: Allgemeine Staatslehre, Berlin, 1896, S. 11, 39; L. Gumplowicz: Allgemeines Staatsrecht, III Aufl., Innsbruck, 1907, S. 24, 423-431; L. Duguit: Traité de droit constitutionnel, III éd. tome I, Paris, 1927, pp. 89-199; E. Ehrlich: Grundlegung der Soziologie des Rechts, II Aufl., München, 1929, S. 129.

(5) На пример, H. Kelsen: Der soziologische und der juristische Staatsbegriff, Kritische Untersuchung des Verhältnisses von Staat und Recht, Tübingen, 1922, S. 205-253; X. Келзен: Општа теорија права и државе, превод, Београд, 1951, с. 186-187, 189-190.

(6) На пример, O. von Gierke: Grundbegriffe des Staatsrechtes, Berlin, 1915, S. 105; P. Јеринг: Циљ у праву, Београд, 1894, св. I, с. 202; G. Jellinek: Allgemeine Staatslehre, III Aufl., Berlin, 1914, S. 332-379.

ова поставка најтачније одражава стварност, па научно расправљање мора бити само потврда управо ове поставке. Зато није случајно што је она и у марксизму заузела важно место.

1. — Максистичка теорија државе и права само је логичан наставак и извод општег учења и закључака о друштву. Да су држава и право међусобно повезани утврђује се на основу анализе њиховог места у склопу политички организоване заједнице. Таквом анализом открива се пре свега њихова зависност од социјалне структуре уопште и нарочито постојећих групација, а то значи класа, сталежа, каста, слојева, итд. Ове групације су реалне снаге које се боре за власт, положај и утицај на битним подручјима. Зато у свим друштвеним структурама у којим се успоставља превласт једне класе над осталим групацијама морају бити створени инструменти помоћу којих се та доминација успоставља, учвршћује и обезбеђује. При том је држава само организована сила или апарат којим се држи у подложности експлоатисана класа, а право је, како се то каже, израз воље владајуће класе. Из ових елементарних констатација следе исто тако општепознати закључци као на пример: да су држава и право само две стране класне превласти (7), да су то последице поделе друштва на класе (8), да су то средства заштите класног интереса (9), да су то два средства усмерена на решење класног сукоба (10), итд. На жалост, све ове формулације, ма колико биле тачне, по правилу су плод узгредних запажања а не темељних и систематских разрада. Као и у другим областима учења о држави и праву, недостају специјалне расправе које би пружиле дубоко и свестрано образложење горњих констатација.

Па ипак, исте су значајне управо зато што упућују на дубља истраживања основе и узрока повезивања државе и права. Јер, горње констатације, неке јасније а неке мање јасно, у ствари полазе од тога да је та основа у процесу класне диференцијације.

Треба одмах нагласити да се ове констатације могу ускладити једним решењем које ми се чини потпунијим. Наиме, није процес класне диференцијације основ повезивања државе с правом него је то један други и специфичан процес, — процес политичког конституисања друштва (11). Тај процес се састоји, најкраће речено, у сложенем збивању, повезивању и комбиновању низа активности одређених политичких фактора, чија је сврха стварање и одржавање целовите и јединствене заједнице у којој се

(7) На пример, С. А. Голунски — М. С. Строгович: Теорија државе и права, Београд, 1946, с. 131.

(8) На пример, О. Мандић: Држава и право, св. II, Загреб, 1961, с. 9.

(9) На пример, А. И. Денисов: Теорија државног права, Москва, 1948, с. 14.

(10) На пример, др. Радмир Лукић: н. д., с. 60—62, 65—70.

(11) Разуме се да на овом месту није могуће, а није ни неопходно, подробно образлагање горњег становишта. Међутим, истичући га писац се сматра обавезаним да другом приликом у посебном раду разјасни шта је процес политичког конституисања друштва, какво је место и улога истога у склопу друштвене целине, а нарочито које су његове специфичне црте. Баш због тога што се у том становишту подвлаче моменти који до сада нису довољно истицани, неизбежно је да у овом расправљању оно има више карактер декларативног наговештаја него констатације и закључка који се иначе — у стандардним објашњењима везе између државе и права и структуре друштва — одмах разумеју и на одређени начин прихватају. То утолико више што је писац у својој докторској дисертацији „Социјална садржина функције државноправног покрета“ — Расправа о улози државе и права у процесу политичког конституисања друштва, Београд, 1960, с. 542, (у рукопису), настојао да размотри, поред осталог, најважније стране везе између оног специфичног процеса и државноправног поретка.

може обављати материјална производња, културни живот и све остало неопходно и могуће на датом нивоу историског развоја, а захваљујући савлађивању и елиминисању свих фактора и тежњи разбијања такве целовитости. То је најважнији политички процес, јер је праћен постојањем управљања и вршења власти у оквиру основне друштвене заједнице.

Али, овде треба нагласити и то да је процес политичког конституисања друштва само посебан случај конституисања друштвених заједница уопште. Реч је о следећем: конституисањем се ствара, с једне стране, средство у виду извесне организације (која се састоји од групе људи обједињених целисходним повезивањем њихових нарочитих делатности) и, с друге стране, форма у виду адекватног нормативног поретка (који сачињава извесни систем норми или правила понашања припадника). У томе је битно то што организација и нормативни поредак истовремено настају, нераздвајно су повезани и врше у основи исту функцију. У начелу једно без другог не може постојати.

Сходно томе, политичким конституисањем друштва ствара се и нужно постоји специфична организација, значајнија од свих осталих, у виду државе и истовремено специфични нормативни поредак који и јесте право. На тај начин, нарочито средство и форма су колико израз, толико и неопходни инструменти вршења овог процеса. Или, другим речима, држава и право су две стране процеса политичког конституисања друштва. То су нераздвајни елементи или еманација тога специфичног процеса.

2. — Таква основа повезивања условљева и карактер створеног јединства. То није резултат интеракционих дејстава која неизбежно настају између свих саставних делова друштвене целине, а нарочито ако су значајнији. Посреди је однос узајамне условљености, тј. нужности да се постојањем једног изазива постојање другог, али и обратно — да непостојање једног означава и непостојање другог. Они се заједно стварају, развијају, мењају и пропадају. Нема државе без одговарајућег права, као што ни права нема без одговарајуће државе. Они сачињавају дијалектичку целину, а то значи једно јединство у коме остаје посебност саставних елемената. Они се међусобно преплићу и прожимају и при том свако од њих доприноси уобличавању, ефикасности, могућности својеврног дејства, другог. Они су комплементарни у сваком погледу и то се манифестује на најразличитије начине. Али, баш због тога што повезивањем не губе своју посебност, они су релативно независни и та независност иде до границе која означава очување њихове супстанцијалне везе. Држава као организована група људи, који су јасно издвојени из масе осталих припадника заједнице, подобна је не само да дејствује у правцу регулисања и управљања током одређених процеса него и да уобличава само право. Иако оно није проста еманација државе, несумњиво је да се вршење државне власти не би могло постићи без форми које су својствене праву. Право је пут распрострањања и утицаја државне власти на одређеним друштвеним подручјима. Држава је главни учесник успостављања, вршења и обезбеђења права (12). Али, исто тако, утицај права

(12) Често се истиче позната мисао Лењина о повезаности права с државом: „Право је ништа без апарата способног да принуђује на поштовање норми права“ (В. И. Ленин: Дела (на руском), том 25, с. 442).

битно доприноси својеврсном обликовању државе; оно је регулатор и државних делатности које се тако јасно назначују и разликују од недржавних.

Укратко, карактер повезаности државе и права огледа се у следећим правцима: а) структуралном, јер се код њих подједнако и у целини и у појединим деловима појављују елементи двају феномена, само је питање каква је та комбинација, који су у првом плану а који су потиснути тако да се понекад на први поглед не могу запазити; б) функционалном, јер не само да имају комплементарне функције, што значи да једно не може остварити сопствену улогу без другог, него фактички врше једну и јединствену функцију у друштву; в) садржинском, јер сви битни моменти једног налазе се својеврсно фиксирани у другом; г) формалном, јер су многи облици испољавања и општа физиономија једног само начин постојања и функционисања другог.

3. — Наравно, као што је све у друштвеној стварности историјски конкретно, тј. да има наглашену одређеност суштине и облика постојања, тако исто држава и право уопште и њихово јединство посебно показују историјски условљене специфичности. Нема апсолутне и механичке истоветности између ових феномена присутних у различитим историјским епохама, па ни у различитим друштвима која коегзистирају. Укупност друштвених околности опредељује повезивање ових двају политичких инструмената. С обзиром на нужност међусобног саображавања, они се и током своје историјске еволуције и током постојања од тренутка настанка па до тренутка нестанка јављају у јединству специфичног облика. У фазама нормалног постојања веза није иста као у периодима револуционарних или других значајних промена. Ни тада држава и право не задобијају потпуну независност једно од другог, не губе својство узајамног прожимања, немају „огољену егзистенцију“, како се то наглашава у неким теоријама (13).

И баш због тога политички процес модерног друштва пружа нарочито јасне потврде за повезаност државе с правом у свим аспектима и то с наглашеним интензитетом. Њихово јединство није тешко запазити, па односна поставка није хипотеза за коју је неопходно прибављати посебне доказе. Она је до те мере уверљива да управо супротне поставке морају бити хипотезе за које се, у ствари, конструишу на спекулативан начин натегнути докази.

4. — Поставља се питање да ли органски створено јединство представља неки *посебан феномен*, који постоји напореда са државом и правом као таквим? Органским повезивањем се само постиже узајамна зависност два посебна феномена, који, додуше, постоје као органи једног бића, али то биће реално не постоји. Не ствара се нешто „треће“ изван и изнад реалности државе и права. Исти нису стопљени у неки амалгам у коме би се изгубиле њихове особености. Исто тако, држава се не може свести на право, али ни обрнуто. Они заједно и у истој мери производе више јединство својим узајамним прожимањем. Тако се ствара једна творевина

(13) На пример, E. Tatarin-Tarnheyden: Staat und Recht in ihrem begrifflichen Verhältnis, S. 533 у зборнику Festgabe für Rudolf Stammler zum 70. Geburtstag, Berlin und Leipzig, 1926.

која представља најбољи пример социјалне симбиозе. Као што у биолошком свету симбиозом настају претпоставке опстанка два бића а да се не ствара треће, тако и у овом случају везом се омогућава постојање оба феномена али се не ствара нов који би апсорбовао обједињене делове. Пошто припадају генерички сличним али ипак засебним феноменима (тј. организацијама и нормативним порецима), када се раставе — од јединства, које је било образовано, не остаје ништа. Па ипак, институционално и функционално јединство доприноси да се у постављању према другим значајнијим елементима друштвене структуре врло често и изразито испољава једна целина. То је један фактор регулисања друштвеног процеса и зато се као такав с другим факторима повезује.

Последица овога јесте то да припадају истој сфери друштвеног живота. Они су компоненте политичког процеса, исте стварности, а нису постављени у две различите области те стварности (на пример, једно у свет нормативности, а друго у свет друштвено-политичких феномена). Онтолошки истоветна сфера у којој се налазе намеће потребу да се избегну представе (14) о тобожњој делимичној истоветности и поклапању али и различитости коју показују држава и право.

У склопу политичког процеса органским повезивањем државе с правом у ствари се врши прелаз и претварање реалне политичке силе у нормативност посебног вида, али исто тако својеврсна природа нормативног постаје моћна снага стварних односа. Тако се превазилазе и, у ствари, бришу оштре границе фактичког и нормативног. То нису две међусобно искључиве крајности него историјске и логичке претпоставке регулисања политичких и других важних друштвених процеса. То морају, уосталом, признати и најдоследнији нормативисти (15). Све то, међутим, не искључује него потенцира могућност утврђивања шта је правно код државе али и шта је државно код права. Односно, тако се само открива њихова веза с политиком. То су два инструмента владајуће политике.

5. — У вези с овим, целисходна је употреба термина који би најбоље изразио реално јединство државе и права. При том се мора водити рачуна о постојећим конвенцијама и устаљеним схватањима одређених израза али и о могућностима и оправданости проналажења нових. По свему изгледа да је најподеснији термин „државноправни поредак“ (16) јер се у њему ставља акценат на оно што је присутно и у организацији и у нормирању („поредак“), а с друге стране, назначује се да је то повезано како с државом, тако и с правом. Важно је, такође, да се тиме уопште

(14) На пример, F. Sander: Staat und Recht als Problem der Phenomenologie und Ontologie, „Zeitschrift für öffentliches Recht“, 1924, Bd. IV, S. 169, 180–181; F. Sander: Das Verhältnis von Staat und Recht, „Archiv für öffentliches Recht“, 1926, Bd. 10, S. 179, 203.

(15) На пример, H. Kelsen: Der soziologische und der juristische Staatsbegriff, S. 92–105.

(16) Овај термин је само спорадично употребљаван код нас али још није стекао опште признање тако да се понеком чини, чак, необичним и неприкладним. Међутим, није тешко доказати да је употреба истога потпуно оправдана. При том је важно да се у њему назначи садржина која не би била истоветна садржини термина „држава“ и „право“ али ни садржини термина „правни поредак“ (јер се тако најчешће означава скуп свих елемената права). С друге стране, јасно је да се овим термином не жели нормативистички схватити држава и право већ, напротив, нагласити битне слабости таквог схватања.

не ставља под знак питања вредност и употребљивост термина „држава“ и „право“ када су анализе усмерене на одговарајуће посебне феномене.

III. — *Методолошки аспекти ове поставке.* — Свака значајнија поставка науке о држави и праву може послужити с једне стране као показатељ примењеног метода али исто тако и као полазна основа метода који треба и који се може применити. Следствено томе, кроз призму поставке којом се бавимо огледају се различити моменти специфичног метода. Штавише, изгледа да се баш методолошка компонента теоријског проучавања одређеног предмета па и све битне особености теоријских праваца, система и схватања, најупечатљивије и нужно ту манифестују и фиксирају. Разлог томе је околност да се у третирању везе државе с правом непосредно изражава битан став и одређивање самих појмова државе и права а такође природа њиховог места у друштвеној заједници. Наравно, та страна поставке је видљивија утолико више уколико је темељније откривен њен смисао.

1. — У проучавању свих феномена — а то значи и државноправног поретка — највише могућности и најплодније резултате може пружити *метод материјалистичке дијалектике*. Исти је примењен, уопштено говорећи, када се изврши правилан избор и доиста употреби скуп најуспешнијих и адекватних инструмената сазнања с тежњом да се достигне најпотпунија научна истина. Тај метод је доиста сложен јер зависно од предмета, који су изванредно разнородни, морају се примењивати облици истраживања и изражавања постигнутих резултата. Овај метод се не састоји у коришћењу неких априорних и упрошћених шема а још мање из вулгарно и механички постављених рецепата. Исто тако, он се не састоји у декларацијама и формалном опредељивању. У ствари, као синоним исправности научних поступака и достигнућа свуда па и на подручју изучавања државе и права, тај метод је мерило нивоа правних наука, али низ тешкоћа у стварној примени овог метода, баш у правним наукама уопште, па и у нашој земљи, обавезује на посебне напоре да би се исти развио (17).

Може се рећи без икаквих резерви да је напред оцртана поставка потпуно у складу са захтевима тога метода. Дијалектички карактер целине — државноправног поретка — изражен је дијалектичком формулом. Она указује на сложеност веза и међусобног дејства разних елемената, како државноправних тако и осталих. Она се усмерава против сваког метафизичког издвајања и изоловања државе и права или обратно али и од средине у којој се реално налазе. Следствено томе, она подједнако инсистира на разумевању дијалектичког прожимања између разноврсних састојака државе и права али у одређеном друштвеном амбијенту. Она омогућује узимање у обзир свих видова кретања и мењања ових феномена, како због њихове релативне независности тако и због њихове везаности за остале битне друштвене елементе подложне друштвеним променама. Облици и мере преображаја морају се правилно објаснити: шта има карактер квантитативних а шта карактер квалитативних промена —

(17) Вид. Љубо Тадић: Каква нам је наука о праву потребна?, „Преглед“, бр. 5/1956, с. 238, 239, 248.

то се успешно показује овом поставком. Формула није статична већ указује на потребу изражавања динамичне стварности.

2. — У складу са обележјима примене дијалектичког метода стоји и чињеница да је у овој поставци само конкретизован низ резултата историјског материјализма, као најопштије теорије друштва. Познато је да је тек ова теорија успела да покаже у чему се стварно састоји суштина целокупног друштвеног процеса, какве су законитости структурирања и развоја основних друштвених заједница, какви су карактер и улога појединих значајнијих или мање значајних елемената друштвене структуре. На таквој методолошкој подлози израста не само објашњење државе и права него и њихове повезаности.

Битан циљ свих општих наука, па дакле и науке о држави и праву, састоји се у утврђивању законитости на подручју које проучавају. Зато и овде треба да се формулишу закони, јер исти несумњиво постоје. Пре свега, поставком о органском јединству државе и права формулисан је, можда, најважнији закон њиховог постојања. Јер, апсолутно никада и никако не може бити државе без права или обратно. То је закон управо због тога што, и поред образованог јединства, представљају посебне феномене и при том показују низ правилности и нужности међусобног утицања. Ова законитост заузима најважније место у скупу *унутрашње* законитости структурирања, постојања и развијања државноправног поретка. Где и уколико постоје нужне везе и правилности узајамног дејства важнијих елемената државноправног поретка, ту и утолико постоје извесне законитости. Нарочито су значајне тенденције развоја државноправног поретка током историје политички организованог друштва али и на тлу одређене друштвено-економске формације.

Изразитији доприноси историјског материјализма досад су показани у законима повезивање државноправног поретка са друштвеном основом, класама, политичким и идејним фактима, итд. И без истицања државе и права као целине који се повезују са тим елементима није се могло избећи то да се исте законитости констатују и за државу и за право. Наравно, то се може успелије извести потврдом поставке о органском јединству ова два феномена.

3. — Али, ова поставка има нарочиту вредност и зато што упућује на *материјалистички* и *социолошко-политички* поглед на право. Наиме, држава је такав феномен да се његова социјална природа непосредније осећа него код права. Право је специфичан регулатор, па му се често с јасним настојањем, а често и несвесно, придаје карактер нечега што је изнад друштвене реалности. Уместо да се посматра као саставни део друштвених процеса и да се у њиховом склопу објасне сви његови састојци, право се проглашава неком од друштва независном појавом. На тај начин чини се одлучан корак у идеализовању права. Међутим, право је исто онако као држава само израз материјалних услова живота друштва; оно је детерминисано и садржински и по форми друштвеном основом као и све друго у склопу друштвене структуре, уосталом. Оно је само специфичан вид постојања друштвених односа. Повезујући се с државом оно је повезано и с дејством свих осталих политичких фактора. Првен-

ствено због тога и оно само постаје моћан политички фактор. Зато у политичком процесу и заједно с државом право неизбежно добија реалне димензије. Те димензије не смеју се занемаривати ако се имају намере да се право научно објасни и да се нагласи његова специфична природа. Метод који је инспирисан поставком да је оно само компонента једне целине (тј. државноправног поретка) унапред се обезбеђује од многих фикција и нетачних оцена.

Ове дилеме искривале су и остају стално актуелне због преовлађивања социолошког и догматског метода у традиционалној науци и разним грађанским теоријама. Оне су се посебно наметнуле поводом екстремних, али снажних и утицајних, настојања нормативизма на челу с Келзеном да проучавање права заснује на „чистом правном методу“, тј. независно од свих социолошких, политичких, етичких и других примеса (18). Другу крајност представља социолошки метод који усмерава пажњу скоро сасвим на друштвене везе државе и права и при том занемарује специфичност права (19). А познато је да научни метод мора избећи сваки вид хипостазирања појединих страна или елемената права. Научни метод мора водити рачуна о обе стране, као и о другим, али сразмерно значају који исте имају у стварности. То управо настоји да постигне дијалектички метод укључујући позитивне доприносе поменутих два метода па и других методских поступака.

Схватајући сложено јединство државе и права — које има друштвену, политичку, идеолошку и друге стране — постаје јасна неопходност избегавања свих крајности, ускости и једностраности. То, наравно, важи за све правне дисциплине, а нарочито за најопштију и теоријску. Зато, сходно потребама испитивања односног предмета, могу се применити методски поступци који највише одговарају постављеним задацима. Дијалектички метод је толико садржајан да може одредити право место и домаћај свим моментима, поступцима и инструментима истраживања не вербалним препорукама и жељама него стварном употребом.

Теоријска уопштавања на подлози једне овакве поставке имају шансе да буду *максимално објективна*. Та поставка у склопу дијалектичке, а то значи, научне методологије постаје средство помоћу кога се може највише приближити сазнању ослобођеном прекомерног дејства негативних фактора — историјских, гносеолошких, објективних и субјективних одређења и условљености недостатака у процесу сазнавања. Наиме, познато је да управо на подручју теоријског сазнања државе и права не постоје апсолутно сигурни критеријуми вредности постигнутих резултата, а још мање сигурна обезбеђења против нетачног, па и произвољног одражавања стварности. Емпириска очигледност органске повезаности државе и права и поставка која то изражава пружа добрим делом одговарајуће позитивне гаранције.

IV. — *Садржина и структура теорије државноправног поретка у светлу ове поставке.* — Значајна сама по себи, тј. за уже схваћен однос

(18) Вид. Х. Келзен: О границама између правничке и социолошке методе, превео др. С. Кишнер. Београд, 1928.

(19) На пример, Е. Ehrlich: *op. cit.*, *passim*.

државе и права, ова поставка показује своју методолошку вредност на целокупној садржини и структури теорије. Она даје одређен печат њеној конструкцији. Став о органском јединству државе и права води ка упечатљиво друкчијој конструкцији него став о њиховој раздвојености. И не само то: садржина и карактер дате теорије представља, тако рећи, функцију или израз одређеног става у погледу односа државе и права. То се може приметити како код великих научних система тако и код потхвата скромног домаћаја.

Треба одмах истаћи да термилошки назначено органско јединство државе и права намеће потребу конструисања теорије државноправног поретка, са свим одговарајућим обележјима садржине и структуре захваћене материје. Међутим, њене структуралне особености не могу означавати брисање сваке разлика између разних теорија и концепција, односно разних варијаната марксистички оријентисаног схватања о држави и праву. Штавише, није искључена могућност стварања теорије државноправног поретка у немарксистичкој науци уколико се само пође од тога да постоји органско јединство, али се имају сасвим друкчији појмови државе и права као и њиховог места у друштву, а истовремено методологија се битно разликује од марксистичке.

1. — Развојни ток опште науке о држави и праву, који пада углавном у период од средине прошлога века, приметно је био усмерен у *аналитичком правцу*: то значи да је од самог почетка њеног уобличавања, а још више интензивним унапређењем, настало раздвајање теоријских знања о држави и истоврсних знања о праву. Независно од начелног става о вези између ових феномена (тј. да ли су повезани или раздвојени) много је очигледнија одвојеност теорије државе од теорије права него настојање да се истакну елементи њиховог повезивања. Изузетак је само нормативизам који је поистовећењем државе с правом створио претпоставке за јединствену теорију. Због таквог подвајања уследили су различити резултати, неуједначеност у опсегу, разноврсности, продубљености проблема на пољу теоријских уопштавања о држави и праву. Тај утисак не мења ни чињеница да има и низ примера да је исти аутор развио сопствену теорију државе али и теорију права. Међутим, чешћи су случајеви значајних доприноса само на једном од тих подручја, па су зато негде више а негде мање засебно уобличене и развијене две теорије (20).

Аналитичка усмереност, међутим, имала је одговарајуће последице и у погледу обраде проблема појединих састојака или страна државе и разних елемената и института права. Ту се посебним проучавањем најчешће изазивало брисање сваке везе државе с правом. Тешко је пронаћи, изван нормативизма, покушаје и инсистирања да се појмовно и разматрањем покажу везе државе с правом а не само неким уопштеним констатацијама. Уместо захватања државноправних феномена извршено је њихово вештачко подвајање, па су услед тога створена два одвојена система појмова.

(20) О неким аспектима развоја опште науке о праву вид. др. Берислав Перић: *Прошлост и садашњост опће науке о праву*, „Зборник Правног факултета у Загребу“, бр. 3—4/1957, с. 274—290.

Наравно, постојали су многобројни објективни разлози таквог аналитичког поступка. Не улазећи у откривање истих, довољно је само назначити да је велику улогу имала околност што је то био лакши пут у обликовању теоријских знања. Усмереност на поједине стране иначе изванредно сложених појава на одређеној етапи обезбеђивала је, у крајњој линији, плодније резултате. Тако је створен богат материјал али и једна традиција и инерција која је изазвала и низ негативних последица.

2. — Свакако да унапређење опште науке о држави и праву има објективно детерминисане могућности и путеве. Баш због тога изгледа да се највеће могућности налазе у стварању теорије државноправног поретка као начина превазилажења вештачки створеног јаза у прошлости. Неопходна је нова оријентација и она би се састојала у стварању *синтетичке теорије*. Таква теорија би се карактерисала структуралном и садржинском јединственошћу општих знања, а то значи да би представљала једну а не две науке. Таква теорија би била права потврда поставке о јединству државе и права. У њој би се могла реализовати на најширем подручју премиса која тачно предочава стварност односа и повезаности двају феномена али која је раније остала без одговарајућих консеквенци, чак и кад је формално заступана. Самим тим би та поставка била доиста заснована, а што је још важније, теориско уопштавање би више одговарало карактеру предмета који обухвата.

Синтетичка теорија, наравно, представљала би само природан производ развоја, јер би била утемељена на ранијим тековинама. Својом досадашњом оријентацијом теорија је створила довољно претпоставки за настојање да се учини постепен заокрет у коме би се преиспитали нагомилани резултати произишли током одвојеног посматрања државе и права. То је изванредно разноврстан материјал, али је његова вредност у томе што је обухватио најразличитије моменте структуре и функционисања два најважнија политичка инструмента. То ипак олакшава процес синтезе у виду јединствене теоријске дисциплине која треба да обухвати две стварно одвојене и формално повезане теорије. Стиче се утисак да уопштавања на стари начин остају ипак половична, да су то варијације у основи истог домаћаја, и да даљи корак може бити остварен само потпуним захватима.

С обзиром на укорењену традицију, међутим, таква преоријентација не може се лако извести. Стога се у почетку могу појавити само покушаји да се нешто учини у томе смислу.

Што се тиче марксистичке науке, постоје већ јасни наговештаји да је већ дошло време за настојања да се отпочне са уобличавањем синтетичке теорије. Код нас су пре више година најистакнутији теоретичари једнодушно прихватили идеју о потреби рада у томе правцу. У вези с тим је већ наглашавано како у појединим расправама (21) тако и у уџбеницима да постоје стварни научни разлози за конструисање такве теорије. Иста тенденција осећа се и у совјетској теорији новијег времена, како у изјашњењима тако и у обради стандардне материје која припада овој

(21) На пример, dr. G. Kušej: Nekaj misli k vprašanju o razmerju med državo in pravom, „Pravnik“, Ljubljana, št. 7-9 1953, s. 213.

дисциплини (22). Али, карактеристично је да се најпре врше механичке синтезе, тј. повезивање материје која је очигледно слична, а тиче се како државе тако и права. Доиста, такав поступак намеће се сам по себи и представља нужну етапу приближавања проблематике државе и права. Тек када се то постигне откриће се перспективе за могућа и целисходна сажимања постојећег различитог материјала и изналажења оног што је заједничко јер се тиче и државе и права.

Али, теорија државноправног поретка не може бити нека шематски и круто саздана дисциплина у којој би само очигледне синтезе заслуживале да се нађу у њеним оквирима. У ствари, она би обухватала сва уопштавања у вези с државом и правом. Разлог за оцену теорије као синтетичке представљало би то што би она имала ток који се разликује од досадашњег тока.

3. — Пошто се садржина теорије државноправног поретка састоји, поред осталог, од низа одговарајућих појмова то значи да исти треба да буду изграђени у складу с основном поставком која карактерише ову теорију. Наиме, настаје потреба да се измени низ постојећих појмова тако да се више истакне повезаност државе и права, односно неких њихових страна и момената. Од често истицане и тачне тврдње да су појам права и појам државе корелативни треба поћи даље и развити низ осталих важних појмова у којим би била назначена корелативност низа елемената државе и права. У таквим појмовима би се само потпуније и конкретније показала корелативност основних појмова, тј. појма државе и појма права. При том, дато стање у науци и карактер постојећих појмова истовремено олакшавају али и отежавају рад у том смеру. Јер, познато је да се у науци оперише с терминима који имају различито значење, да појмови немају исто значење у различитим теоријама, па чак ни исти писци не користе их доследно. Али, исто тако постигнута је у низу случајева бар толика уједначеност да се установљени појмови користе као логичке одредбе углавном истих ствари. Зато се појављују велике тешкоће у превазилажењу диспаратности појмова, али исто тако и код преиначења једном утврђених појмова. Преиначења су отежана зато што се сасвим разложне и оправдане намере сукобљавају с установљеном традицијом па постоји могућност да буду оцењене као непотребне новине. Олакшања, пак, произлазе отуда што се код многих појмова могу само истаћи неки иначе прости и више-мање општеприхваћени моменти па да се постигне потребна складност датих појмова с општим духом науке у којој се употребљавају — теорији државноправног поретка. Наравно, код низа појмова ревизија би била излишна, јер се односе на нека посебна обележја државе и права као таквих а не на целину коју сачињавају. У сваком случају, несумњиво је да се без преиспитивања садржине појмова не може развијати синтетичка теорија.

Пре него што се постигну видљиви резултати у томе смеру не може се са сигурношћу рећи који појмови и како треба да буду ревидирани. Али, пошто у стварности постоје државноправни феномени али и феномени

(22) На пример, М. П. Карева (ред.): Теория государства и права, Москва, 1955, с. 459.

који су само државни и само правни, свакако да ће се тежиште преиспитивања налазити на појмовима којим се одражавају управо заједнички и веома блиски елементи државе и права. Вероватно је да су они најзначајнији и бројни тако да сачињавају стварну окосницу теорије државноправног поретка.

4. — Целокупна садржина теорије државноправног поретка, тј. појмови, поставке и закони, имају утолико већу вредност уколико тачније одражавају стварност, али и уколико су међусобно усаглашени. Специфичност теорије, без обзира да ли је аналитичка или синтетичка, јесте то што мора имати одређен систем много више но остале дисциплине. Она је заснована на начелу *унутрашње кохерентности*. Зато њен систем не представља само формално обележје него има и битно садржинско значење. Систем се своди на целисходно распоређивање и повезивање појмова и поставки тако да не буду аморфна гомила него да једни произлазе из других, да се ослањају једни да друге и да се међусобно употпуњавају. Ако нема тог обележја онда, у ствари, и нема теорије као целивитог погледа и развијања одређене концепције него постоји извесно фрагментарно знање. Неопходност система и логичке хомогености, међутим, не значи да је то једини услов исправности теорије, јер и чисте спекулације могу имати такву хомогеност.

Систематичност садржине, дакле, није резултат субјективних склоности теоретичара. Дубоки разлози налазе се у чињеници да теоријско обухватање једне стварности одређених квалитета мора имати одраз на облик одговарајућег знања. Државноправни поредак је изванредно складна целина многобројних делова и таква складност не постоји ни код једне друге друштвене творевине. Јер, држава као најважнија организација и право као исто тако важан нормативни поредак својим повезивањем и прожимањем стварају једну монолитну целину. Као што су реални елементи сређени, тако мора бити сређена и теорија која их проучава. Систем треба да буде само мисаона пројекција, логичка симетрија, сређености државноправног поретка.

А концепција државноправног поретка има смисао који у потпуности изражава ту чињеницу. Она пружа подлогу за изградњу научног система и истовремено сугерира његова начела. Ова поставка је значајан методолошки фактор јер од ње зависи начин изражавања адекватне садржине. Проведена на целој области теорије, ова поставка је идентична у великој мери с успело постављеним научним системом.

V. — *Консеквенце у погледу позитивноправних наука.* — Поставља се питање да ли поставка о којој расправљамо има значаја и за позитивноправне науке? То због тога што постоји уска веза између свих државноправних дисциплина: теорија представља најопштија звања која се заснивају на резултатима како позитивних тако и историјских државноправних дисциплина; с друге стране, позитивноправне дисциплине нису само скуп дескриптивних знања него садрже мања или већа теоријска уопштавања у појединим областима или гранама права. Свака позитивноправна дисциплина само конкретније изражава садржину теорије и пружа неопходне податке о конкретној правној стварности. Али, постоје извесне специфич-

ности повезивања теорије с осталим дисциплинама сходно извесним особеностима одговарајућих области и грана права. Водећи рачуна о томе, могуће је проверавање поставке о органском јединству државе и права на подручју позитивноправних дисциплина.

1. — Област тзв. *јавног права* пружа најубедљивије податке о нераздвојној повезаности државе с правом. Ту је чак тешко избећи такав закључак. Независно од тога какав се став заузима у области теоријског мишљења о држави и праву, пада у очи да се у садржини дисциплина као што су уставно право, управно право, кривично право и сл., непосредно показује баш кроз анализу конкретног материјала то да су најважнији институти најбољи примери постојања државноправних феномена, тј. да нема подвојености правних и државних феномена. Зато се у овој области врло често пружају јединствена знања о држави и праву. Повезивање и синтеза се намећу сами по себи, јер то је подручје непосредног манифестовања власти и политичких односа група и појединаца. На пример, расправљање проблема сувереног државног органа повлачи за собом и расправљање проблема устава као највишег правног акта, који тај орган ствара и тиме специфично изражава своју функцију и место у склопу државноправног поретка. Исто тако, наука о управном праву најчешће настоји да покаже везу између управних органа и специфичних аката које они доносе. У кривичном праву, даље, јасна је веза између делатности државних органа и правног регулисања спорова између субјеката, односно сузбијања и кажњавања друштвеноопасног и штетног понашања појединаца или група. Уопште, целокупно материјално и формално право у овој области показује присутност државе, али и правну заснованост и регулисање делатности њених органа.

Према томе, овде је синтеза у великој мери остваривана јер се наметала као најприродније решење и као стварна потреба. Управо због тога недовољна афирмација синтетичке теорије само је знак одступања од онога што је довољно јасно истакнуто у материји поменутих дисциплина. Самим тим, логично је да синтетичка теорија (теорија државноправног поретка) може пружити знања која одговарају тековинама поменутих позитивноправних дисциплина.

2. — Област такозваног *приватног права* карактерише се, уопште говорећи, мање наглашеном везом државе с правом. Разлог за то јесте чињеница што се у њој много више испољава делатност приватних лица као субјеката права. Правно регулисање у овој области обухвата имовинске или друге односе у којим је неопходна претпоставка баш то да субјекти релативно слободније иступају, без непосредног ангажовања државних органа. Међутим, неосновано је гледиште да је то неко „царство приватних и слободних акција“, јер сама чињеница да су ти односи правно регулисани означава чињеницу да је и ту присутна државна интервенција. Сваки институт грађанског права, на пример, само привидно показује лабавост везе између државе и права, а стварно и ту се увек може констатовати присуство државе. Јер, чим настане повреда и кршење правних прописа, који су сами по себи форма манифестовања државне власти,

настаје и непосредна државна акција. Уопште, ова област, па и научне дисциплине које су у вези с њом настале, више *потврђују* него што *негирају* исправност поставке о органском јединству државе и права.

3. — Чак и *међународно право* представља област у којој је на својеврсан начин потврђена исправност гледашта о повезаности државе с правом. Међународно право је основни нормативни поредак међународне заједнице, у којој су стварни агенси и субјекти многе државе. Без обзира на то што постоје санкције као у унутрашњем праву, несумњиво је да то право уопште, па и поједини институти у његовим оквирима (на пример, уговори), имају као претпоставку постојање државе, односно низа држава. Без низа држава не би могло бити ни међународног права као специфичног права. Правно регулисање односа у међународној заједници не врши се ван и независно од специфичних активности држава него управо кроз те активности манифестује се реална егзистенција овог права.

На основу ових неколико напомена може се истаћи да све позитивно-правне дисциплине, а такође и историјскоправне, баш зато што су конкретне, стоје некако ближе стварности, и да, поред осталог, пружају најпоузданији материјал о конкретним облицима, степену и виду повезивања, али и релативне независности државе и права. На тај начин, једна општа поставка појављује се као резиме бројних ставова заснованих на анализи конкретног материјала. Као резултат конкретних истраживања, она истовремено изазива одговарајуће консеквенце у тим истраживањима, када се јасно нагласи и одреди њена вредност и неопходност за процес сазнања државноправног поретка. *Ова поставка је показатељ прелаза конкретних у најопштију науку, али и проверавања најопштије науке у дисциплинама које располажу неопходним подацима.*

VI. — *Прилагођење програма наставне дисциплине.* — У плановима високих школа и факултета на којима се изучавају правне науке важно место заузима дисциплина која носи различите називе (теорија државе и права, увод у право, итд.), и има задатак да пружи основна и општа знања о држави и праву. Не узимајући у обзир њене најразличитије варијанте у иностранству, карактеристично је да је код нас још пре десетак година на једном саветовању најистакнутијих стручњака за ову дисциплину (23) расправљано о конструкцији програма која, у ствари, стоји на линији изградње синтетичке теорије. Наиме, истакнуто је да традиционални начин излагања па ни вишегодишња пракса код нас, која се састојала у томе да се поред уводних питања најпре излажу проблеми државе а затим права, не задовољавају ни научне захтеве, ни педагошку целисходност. Стога је једнодушно прихваћена препорука да се уложе напори у правцу целовитог излагања теорије државе и теорије права, иако је истовремено указано на велике тешкоће да се то и постигне. Но, то је симптоматична оцена вредности и потребе новог програма чија би основна карактеристика било целовито схватање државе и права, односно прак-

(23) Вид. Берислав Перић: О савјетовању наставника теорије права одржаном 17 и 18 априла у Загребу, „Погледи“, бр. 8/1953, с. 590.

тчно реализовање у програму управо поставке о органској повезаности државе и права.

Јасно је само по себи да је у истој мери педагошки оправдано и неопходно целовито излагање теоретске дисциплине колико је научно заснована поставка о органском јединству државе и права. Свакако да баш у тој дисциплини, у којој се налазе сумарна знања, првенствено треба назначити начела синтетичке теорије и показати њене особености и предности у односу на аналитичку теорију. Та дисциплина увек служи колико дидактичкој сврси толико и за скицирање система теорије. Предност такве дисциплине састојала би се у томе што би се избегла непотребна понављања градива, повезала проблематика која се неоправдано и механички раздваја, непосредније истакла уопште и кроз различите елементе посебно нераздвојна повезаност државе и права. Самим тим, задатак ове дисциплине био би у сваком погледу боље остварен.

VII. — *Закључак.* — У општој или теоријској науци о држави и праву нарочито је изразита условљеност и међусобно претпостављање методолошке и садржинске компоненте. Као што методологија одређује каква ће уследити садржина, тако и сваки значајнији елемент садржине има својеврстан методолошки смисао и значај. Поставка о органском јединству државе и права је најопштија и врло концизна формулација свакако најважнијег елемента у целокупној садржини теорије. У њој се сажето изражавају с једне стране, основни закон постојања ових феномена, а с друге основни појмови о тим феноменима. Поред тога, ова поставка изражава све видове повезивања државе с правом — функционалне, садржинске и формалне. Повезаност настаје у свим важнијим састојцима државе и права. У стварности држава и право егзистирају као органска целина („државноправни поредак“), а то значи да постоје државноправни феномени као делови такве целине, али истовремено због релативне независности постоје само државни и само правни феномени.

Управо због тога ова поставка има долекосежне методолошке консеквенце за целокупно истраживање државе и права. Због њене вредности и места у склопу теорије сви остали елементи — појмови, поставке и закони — треба да буду њој прилагођени а такође међусобно усклађени. Ова поставка одређује садржину и физиономију теорије државноправног поретка. Систем и конструкција ове научне дисциплине изграђени у смислу ове поставке, а такође и третирање појединих проблема, добијају обележја синтетичког схватања и сазнања државноправних феномена, уместо раније аналитичког које је карактерисало, у крајној линији, целокупни развој досадашње опште науке о држави и праву. И поред тога што су се изјашњавали за ову поставку, додуше формално схваћени, многи најистакнутији представници теорије деценијама уназад, па и у прошлomu веку, чињеница је да тек предстоји опсежан рад у правцу који обележава ова поставка. Она још није у потребној мери потврђене стварном разрадом. Но, оправдано је претпостављати да ће се с напретком теорије, а то значи потискивањем спекулативних и идеалистичких представа али и вулгарних упрошћавања, и ова поставка бити све више разрађивана. Јер, то није само тежња за модернизовањем него и објек-

тивна потреба данашњег времена. Зато постоје многи историјски и гносеолошки разлози.

Да ова поставка намеће одређене захтеве приликом избора методолошких поступака, а затим при сређивању одговарајућих резултата најбољи доказ јесу разматрања предмета, садржине и метода теорије па до захватања и обраде појединих проблема свуда се осећа да ли и на који начин у њима фигурира и ова поставка. На пример, став о историјском пореклу државе и права сасвим зависи од става о односу ових феномена, а наравно и од тога каква је садржина дата тим појмовима. Даље, расправљање о проблематици одумирања државе и права било на апстрактном плану, било у вези са преображајима у одређеној земљи и раздобљу зависи од тога да ли је инспирисано овом поставком, да ли се врши у њеном контексту, или пак, наспрот њој. Јер, ова поставка одмах води ка закључку да процес одумирања истовремено захвата државу и право и да је степен извршених промена у крајњој линији истовестан и да се исте тенденције изражавају и у држави и у праву.

Наравно, напред оцртану функцију има ова поставка у склопу марксистички оријентисане теорије, која се разликује од немарксистичке управо у погледу основних методолошких и садржинских премиса.

*

На крају није ни потребно наглашавати да ово излагање има карактер једног покушаја указивања на могућности и значај широког коришћења ове поставке, а не одговара на многобројна питања и решења задатака који се самим тим постављају.

Др. Стеван К. Врачар

СУКОБ МЕЋУДРЖАВНОГ УГОВОРА И ЗАКОНА У СЈЕДИЊЕНИМ АМЕРИЧКИМ ДРЖАВАМА

У америчком праву је расправљано да конгрес САД у закључивању међудржавних уговора није ограничен доктрином делегације власти. То значи да Конгрес може да врши и права која му нијесу искључиво делегирана, да доноси одговарајуће законодавне акте нужне за примену и извршење уговора (1). Основно питање границе права закључивања међудржавних уговора остало је неријешено. Постоји једно мишљење суда да уговор може имати за предмет било које „питање које је нормално предмет преговарања са страном земљом“, али не може кршити ни једну изричиту уставну забрану (2). У америчкој јуриспруденцији, међутим, не постоји ни један случај да је неки међудржавни уговор проглашен неважећим зато што је прешао оквире уговарања (3).

(1) *Missouri v. Holland*, 252 U. S. 416 (1920).

(2) *Geofroy v. Riggs*, 133 U. S. 258, 266-67 (1890).

(3) Види *Rottschaeffer: Constitutional Law*, par. 186-90, 385 (1939).